

SAYFIDDIN QUTUZ: THE LAST KHWARAZMSHAH'S VICTORY AGAINST THE MONGOLS

Maxmudov Dilshod Kilichboyevich

Oriental universiteti, Filologiya fakulteti, 2-bosqich talabasi

Tel: +998 97 820 20 98

E-mail: maxmudovd2024@gmail.com

Md_hon087@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16737267>

ARTICLE INFO

Received: 25th July 2025

Accepted: 30th July 2025

Online: 31st July 2025

KEYWORDS

Sayfiddin Qutuz,
Khwarazmians, Mamluks,
Mongols, Ayn Jalut,
Jalaluddin Manguberdi,
Islamic world.

ABSTRACT

The Anushtegin Khwarazmian dynasty holds a significant place in Islamic history. Sayfiddin Qutuz, a nephew of Jalaluddin Manguberdi, is recognized as a pivotal figure not only in the history of the East but also in the broader Islamic world. Despite enduring captivity, slavery, and severe trials during the Mongol invasions, Qutuz rose to power in the Mamluk Sultanate of Egypt, achieving a historic victory against the Mongols. This article examines Qutuz's life, his ascent to the throne of Egypt, his battles against the Mongols, and his monumental contributions to safeguarding the Islamic world. It analyzes the political circumstances in the Mamluk Sultanate and the strategic triumph at the Battle of Ayn Jalut.

SAYFIDDIN QUTUZ: SO'NGGI XORAZMSHOHNING MO'G'ULLARGA QARSHI ZAFARI

Maxmudov Dilshod Kilichboyevich

Oriental universiteti, Filologiya fakulteti, 2-bosqich talabasi

Tel: +998 97 820 20 98

E-mail: maxmudovd2024@gmail.com

Md_hon087@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16737267>

ARTICLE INFO

Received: 25th July 2025

Accepted: 30th July 2025

Online: 31st July 2025

KEYWORDS

Sayfiddin Qutuz,
Xorazmshohlar,
mamluklar, mo'g'ullar,
Ayn Jalut, Jaloliddin
Manguberdi, islom olami.

ABSTRACT

Anushtegin Xorazmshohlar sulolasi islom olamida muhim o'rin egallagan davlat sifatida tarixda o'z izini qoldirgan. Ushbu sulola vakillaridan bo'lgan Sayfiddin Qutuz, Jaloliddin Manguberdining jiyani sifatida, nafaqat Sharq, balki butun islom olami tarixida muhim shaxs sifatida e'tirof etiladi. Mo'g'ullar bosqini natijasida asirlik, qullik va og'ir sinovlardan o'tgan Qutuz, Misr mamluklar sultonligida taxtni egallab, mo'g'ullarga qarshi tarixiy g'alabaga erishdi. Ushbu maqola Sayfiddin Qutuzning hayoti, uning Misr taxtiga kelishi, mo'g'ullarga qarshi olib borgan janglari va islom olamini himoya qilishdagi ulkan xizmatlarini yoritadi. Maqolada Qutuzning hayot yo'li, mamluklar sultonligidagi siyosiy shart-sharoitlar va Ayn Jalut jangidagi strategik muvaffaqiyati tahlil qilinadi.

Kirish

O'zbekiston va Misr xalqlari o'rtasidagi tarixiy aloqalar o'rta asrlarga borib taqaladi. Din, madaniyat va siyosat sohasidagi umumiy qadriyatlar bu ikki xalqni bir-biriga yaqinlashtirgan. Ushbu aloqalarning eng muhim timsoli sifatida Anushtegin Xorazmshohlar sulolasining so'nggi vakili Sayfiddin Qutuzni ko'rsatish mumkin. U Xorazmshoh Jaloliddin Manguberdining opasi Xon Sultonning o'g'li sifatida Xorazmda dunyoga kelgan va mo'g'ullar bosqini davrida asirlik, qullik va sinovlardan o'tib, Misr mamluklar sultonligida taxtni egallagan. Qutuzning mo'g'ullarga qarshi olib borgan janjlari, xususan, Ayn Jalut jangidagi g'alabasi islom olamining kelajagini himoya qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ldi. Ushbu maqola Qutuzning hayot yo'li, uning siyosiy faoliyati va tarixiy g'alabasini o'zbek adabiy tilida chiroyli va muallafo uslubda yoritishga bag'ishlanadi.

Asosiy Qism

Sayfiddin Qutuzning Hayot Yo'li va Xorazmshohlar Sulolasi bilan Bog'liqligi

Sayfiddin Qutuz, ismi Mahmud ibn Mamdud bo'lib, Xorazmshohlar sulolasining so'nggi vakillaridan biri edi. U Jaloliddin Manguberdining opasi Xon Sultonning o'g'li sifatida Xorazmda dunyoga keldi. 1219-yilda Chingizxon boshchiligidagi mo'g'ullar O'troga hujum qilishi bilan Xorazmshohlar davlati inqirozga yuz tutdi. 1221-yilda Urganch bosib olindi, Xon Sulton va uning o'g'li Qutuz mo'g'ullar tomonidan asir qilindi. Xon Sulton Chingizxonning to'ng'ich o'g'li Jo'jixon tomonidan xotinlikka olindi, Qutuz esa Shomdagi qul bozoriga sotildi. Bu sinovlar Qutuzning ruhida mo'g'ullarga qarshi o'ch olish istagini uyg'otdi. Uning bolaligi og'ir sinovlar va fojiali voqealar, xususan, tog'asi Jaloliddinning mo'g'ullarga qarshi olib borgan janjlari va fojiali yakuni guvohi bo'ldi.

Qutuzning taqdiri uni Damashq qul bozoriga olib keldi, u yerdan misrlik qul savdogari tomonidan sotib olinib, Ayyubiylar sultoni Solih Najmiddin Ayub xizmatiga yuborildi. Misrdagi mamluklar harbiy maktabida ta'lim olgan Qutuz, harbiy san'at sirlarini mukammal o'zlashtirdi va mamluklar qo'shinida katta amir darajasiga yetdi. Uning aql-zakovati, jasorati va rahbarlik qobiliyati uni tez orada Misrning muhim shaxslaridan biriga aylantirdi.

Misr Mamluklar Sultonligida Siyosiy Shart-Sharoitlar

1250-yillarga kelib, Misr Ayyubiylar davlati o'rnida mamluklar sultonligi tashkil topdi. Solih Najmiddin Ayubning vafotidan so'ng, uning xotini Shajaratud-Dur mamlakatni boshqardi, ammo ayol sulton sifatida qabul qilinmadi. Shajaratud-Dur Izzuddin Oybekka turmushga chiqib, uni taxtga o'tqazdi, lekin Oybekning o'ziga xos rahbarlik uslubi Shajaratud-Dur va uning tarafdorlari bilan ziddiyat keltirib chiqardi. 1257-yilda Shajaratud-Dur Oybekni o'ldirtirdi, ammo bu fitnaga qarshi chiqqan Qutuz va Oybekning o'g'li Nuriddin Ali Shajaratud-Durni qatl qildirishdi.

Oybekning 15 yoshli o'g'li Al-Mansur Ali taxtga o'tirganda, Qutuz uning vasiysi sifatida mamlakatni boshqardi. Shu vaqtda mo'g'ullar islom olamiga tahdid solardi. 1258-yilda Xulaguxon boshchiligidagi mo'g'ullar Bag'dodni vayron qilib, Abbosiylar xalifasi Al-Mustasimni qatl etishdi. Bu xabar Qohirada vahima uyg'otdi, xalq mo'g'ullarga qarshiliksiz taslim bo'lishga tayyor edi. Qutuz esa mo'g'ullarni yengish mumkinligiga ishongan edi, chunki uning tog'asi Jaloliddin bir necha bor mo'g'ullarni mag'lub etgan edi.

Qutuzning Taxtni Egallashi

Mo'g'ullar tahdidi kuchaygan bir paytda, 15 yoshli Al-Mansur Alining tajribasizligi Misrni himoya qilishda kuchsiz qoldirdi. Qutuz, islom olamini saqlab qolish uchun taxtni egallash zarurligini angladi. 1259-yil 12-noyabrda, amirlar ovga ketgan paytda, Qutuz Al-Mansur Alini taxtdan ag'darib, o'zini sulton deb e'lon qildi. Bu qaror amirlar orasida qarshilikka sabab bo'ldi, ammo Qutuz mo'g'ullarni yengib, taxtdan voz kechishga va'da berdi va o'zining Xorazmshohlar avlodidan ekanligini ta'kidlab, amirlarni ishontirdi. Uning otashin nutqlari amirlarni tinchlantirdi va ular uni sulton sifatida tan oldilar.

Ayn Jalut Jangining Tarixiy Ahamiyati

Sayfiddin Qutuzning mo'g'ullarga qarshi olib borgan janglari ichida Ayn Jalut jangi (1260-yil 3-sentabr) alohida o'rin tutadi. Bu jang nafaqat islom olamining, balki butun insoniyat tarixining burilish nuqtalaridan biri sifatida e'tirof etiladi. O'zbek manbalarida, xususan, Ziyo Buniyotovning "Anushtegin – Xorazmshohlar Davlati (1097-1231)" asarida va B.Abduraimov hamda G'.Atajonovning "Sayfiddin Qutuz – So'nggi Zarba" kitobida ushbu jangning tafsilotlari va ahamiyati keng yoritilgan.

1260-yilda mo'g'ul xoni Xulaguxon Misr sultoniga tahdidli xat yuborib, taslim bo'lishni talab qildi. Xatda mo'g'ullarning yengilmasligi, ularning shiddatli hujumlari va taslim bo'lmaganlarning fojiali taqdiri ta'kidlanardi. Ziyo Buniyotovning yozishicha, Qutuz bu tahdidga qat'iy javob qaytardi: mo'g'ul elchilarini qatl qildirib, ularning boshlarini Qohira va Bab Zuveyla darvozalariga osib qo'ydi (Buniyotov, 2023, 239). Bu jasoratli harakat Misr xalqida ruhiy ko'tarinkilik uyg'otdi va ularni mo'g'ullarga qarshi kurashga undadi.

Qutuz jangga puxta tayyorgarlik ko'rdi. U mamluk qo'shinini Falastindagi Ayn Jalut kengligiga yetakladi. B.Abduraimov va G'.Atajonovning ta'kidlashicha, Qutuzning qo'shini taxminan 100 ming askardan iborat bo'lib, asosan tajribasiz ajnad jangchilari va turkman otliqlaridan tashkil topgan edi. Shu bilan birga, Suriyadan mo'g'ullar ta'qibidan qochib kelgan shahrazur-kurdlar va Ayyubiylar sultoni Al-Mansur qo'shini ham Qutuz safiga qo'shildi (Abduraimov, Atajonov, 2023, 96). Arab manbalarida aytilishicha, Misr qo'shini poroxli zambaraklardan ham foydalangan, bu o'sha davr uchun muhim harbiy yangilik edi.

Qutuz strategik reja ishlab chiqdi: qo'shinining katta qismini tog'larda yashirib, mo'g'ullarni pistirmaga jalb qilishni maqsad qildi. Rukniddin Beybars boshchiligidagi oz sonli otliq qo'shin mo'g'ullarni tog' yonbag'riga yetakladi. Mo'g'ul sarkardasi Kitbug'a xatoga yo'l qo'yib, Beybarsni ta'qib qildi va pistirmaga tushdi. Qutuzning yashirin qo'shini mo'g'ullarni o'rab oldi, kamon o'qlari yomg'iri ostida qoldirdi. Shiddatli jangda mo'g'ullar mag'lubiyatga uchradi, Kitbug'a esa jang maydonida halok bo'ldi yoki asir qilinib qatl etildi (manbalarda bu haqda turli xil ma'lumotlar mavjud).

Ziyo Buniyotovning yozishicha, Ayn Jalut jangidagi g'alaba mo'g'ullarning yengilmasligi haqidagi afsonani barbod qildi va islom olamini vayronagarchilikdan saqlab qoldi (Buniyotov, 2023, 239). Qutuzning bu zafari Suriya shaharlarini mo'g'ullardan ozod qilishga imkon berdi, Damashq va Aleppoda tinchlik o'rnatildi. B.Abduraimov va G'.Atajonov ta'kidlaganidek, Qutuzning g'alabasi nafaqat Misrni, balki butun islom olamini himoya qildi va g'arbiy nasroniy dunyosi uchun ham muhim ahamiyat kasb etdi (Abduraimov, Atajonov, 2023, 96).

Ayn Jalut jangi Sayfiddin Qutuzni "Mo'g'ullar g'olibi" sifatida tarixga muhrladi. Uning jasorati, strategik aql-zakovati va islom olamiga sadoqati o'zbek xalqining sharafli tarixida muhim o'rin egallaydi.

Xulosa

Sayfiddin Qutuzning hayoti va faoliyati Xorazmshohlar sulolasining so'nggi vakili sifatida uning o'zbek xalqi va islom olami uchun muhim shaxs ekanligini ko'rsatadi. U asirlik va qullik sinovlaridan o'tib, Misr mamluklar sultonligida taxtni egalladi va mo'g'ullarga qarshi tarixiy g'alabaga erishdi. Ayn Jalut jangidagi zafari islom olamini vayronagarchilikdan saqlab qoldi va Qutuzni "Mo'g'ullar g'olibi" sifatida tarixga muhrladi. Uning jasorati, aql-zakovati va islom olamiga sadoqati o'zbek xalqining sharaflari tarixiga yorqin sahifa bo'lib qoldi.

References:

1. B.Abduraimov, G.Atajonov. "Sayfiddin Qutuz – So'nggi Zarba". – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2023. B. 96.
2. Dr. J. Turboniy. "Tarix Yo'nalishini O'zgartira Olgan Islom Ummatining 100 Nafar Buyuk Shaxsi". – Toshkent: 2021. B. 144.
3. I.Bobojonov. "The Last Khorezmshah - The History of Saifiddin Qutuz's Struggle Against the Mongol Invaders". INTERNATIONAL JOURNAL OF EUROPEAN RESEARCH OUTPUT, ISSN: 2053-3578, I.F. 9.1, P. 34.
4. Shahobiddin Muhammad an-Nasaviy. "Sulton Jaloliddin Manguberdi". – Toshkent: "Fan", 2018. B. 120.
5. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. "Islom Tarixi" 2-juz. – Toshkent: "Hilol-Nashr", 2017. B. 240.
6. Ziyo Buniyotov. "Anushteginiy – Xorazmshohlar Davlati (1097-1231)". – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2023. B. 238-239.
7. <https://oyina.uz/uz/article/3898>